

Belgesel Sinemanın Dönüşümü: Yapay Zekaya Belgesel Örnekleri Üzerinden Kavramsal Bakış

The Transformation of Documentary Cinema: A Conceptual Perspective on Artificial Intelligence Through Documentary Examples

Salih OCAKOĞLU

Geliş: 03.07.2026 | Kabul: 27.09.2026

Öz: Bu makale, yapay zeka teknolojilerinin belgesel sinema üzerindeki artan etkisini etik, estetik ve anlatısal açılardan kapsamlı biçimde incelemektedir. Gerçekliğe dayalı bir anlatım biçimi olarak belgesel, uzun yıllar boyunca tanıklık ve temsil kavramları etrafında şekillenmiştir. Ancak yapay zeka destekli teknolojiler özellikle deepfake üretimi, otomatik kurgu yazılımları, görüntü tanıma sistemleri ve veri odaklı senaryo geliştirme araçları bu geleneksel anlatı yapısını dönüştürmeye başlamıştır. Çalışma, bu dönüşümü hem kuramsal hem de örnek olaylar üzerinden analiz etmektedir. “Kapadokya’nın Gizemli Mabedi: Erciyes” ve “Stratonikeia Gladyatörleri” gibi yapımlar, yapay zeka araçlarının belgesel üretim süreçlerinde nasıl kullanıldığını göstermekte ve izleyicinin gerçeklik algısı ile içerik üreticisinin otoritesi arasında yeni bir ilişki biçimi kurmaktadır. Aynı zamanda, interaktif ve kişiselleştirilmiş belgesel yapılarının yükselişiyle birlikte izleyici pasif bir gözlemciden aktif bir katılımcıya dönüşmektedir. Bu gelişmeler etik sorunlar, bilgi güvenliği ve kurmaca-gerçek ayrımına dair yeni tartışmaları gündeme getirmektedir. Makale, belgesel sinemanın yapay zeka çağındaki dönüşümünü disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alarak, dijital teknolojilerin görsel anlatı üzerindeki etkilerini derinlemesine değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Belgesel, Yapay zeka, Dönüşüm, Anlatı, Temsil

Abstract: This article examines in detail the increasing fraudulent ethical, aesthetic and narrative aspects of artificial intelligence technologies on documentary cinema. As a form of narration based on reality, documentary has been shaped around the concepts of witnessing and representation for many years. However, artificial intelligence-supported technologies, especially deepfake production, automatic editing software, image recognition systems and data-driven scenario development tools have begun to support this traditional narrative. The study analyzes both theoretically and through sample days in this process. Productions such as “The Mysterious Temple of Cappadocia: Erciyes” and “The Gladiators of Stratonikeia” demonstrate how artificial intelligence tools are fragmented in documentary production departments and establish a new form of relationship between the monitor's perception of reality and the authority of the content creator. At the same time, with the rise of interactive and personalized documentary structures, the audience is transformed from a passive breadth into an active attack. These ethical issues are brought to the agenda by new discussion developments regarding information security and the fictional-real class. The article aims to evaluate the developments in the visual narration of digital technologies by addressing the transformation of documentary cinema with an interdisciplinary approach.

Keywords: Documentary, Artificial Intelligence, Transformation, Narrative, Representation

✉ Dr., Ege Üniversitesi
Türkiye | ocakoglu.salih@gmail.com

Citation: Yazar Adı ve Yazar Adı (2026). Belgesel sinemanın dönüşümü: Yapay zekaya belgesel örnekleri üzerinden kavramsal bakış. *Kesit Akademi Dergisi*, 12 (48), 376-405.

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır. *This article was checked by İntihal.net.* Bu makale Creative Commons lisansı altındadır. *This article is under the Creative Commons license.*

Giriş

Belgesel sinema, sinema tarihinin en erken dönemlerinden itibaren gerçekliğe dayalı bir temsil biçimi olarak varlık göstermektedir. 1895'te Lumiere Kardeşler'in Trenin Gara Girişi adlı kısa filmi, kimi sinema tarihçileri tarafından ilk belgesel olarak kabul edilir. Bu film, gündelik bir aksiyonu kaydetmesi bakımından hem sinematografik bir teknik deneme hem de gerçekliğe yönelik bir tanıklık eylemiydi. Ancak zamanla sinema, yalnızca kaydetme aracı olmanın ötesine geçerek, anlatı kuran, yorumlayan ve hatta dönüştüren bir medya formuna evrildi.

John Grierson'un 1933 yılında belgeseli "gerçekliğin yaratıcı biçimde yorumlanması" olarak tanımlaması, bu alandaki teorik ve estetik çerçevenin temelini oluşturur (Grierson, 1933: 12). Grierson'un yaklaşımı, belgesel sinemanın salt bir gözlem pratiği olmadığını, aksine yapımının yorumlama ve yeniden yapılandırma sürecinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede belgesel sinema hem bilgi aktarımı hem de estetik ifade biçimi olarak iki yönlü bir işlev üstlenmektedir.

Ancak bu işlevin sınırları, teknolojik gelişmelerle birlikte sürekli yeniden tanımlanmaktadır. Özellikle dijitalleşme ve internetin yaygınlaşması, belgesel üretiminde görsel efektlerden arşivleme pratiklerine, kurgu tekniklerinden anlatı yapısına kadar pek çok alanda dönüşüme yol açmaktadır. Son on yılda ise yapay zeka teknolojilerinin medya üretiminde kullanılması, bu dönüşüm sürecini daha da hızlandırarak derinleştirmektedir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen taşınabilir kameralar, video teknolojisi ve dijital düzenleme yazılımları, belgesel sinemayı kitlesel bir üretim alanına dönüştürmüştür. Bu gelişmelerin her biri, yapımçıların anlatım araçlarını çoğaltmış, izleyiciyle daha doğrudan ilişki kurmalarına olanak tanımıştır. Özellikle dijitalleşmeyle birlikte belgesel, daha demokratik bir form kazanarak bağımsız yapımçılara alan açmıştır.

Günümüzde ise yapay zeka belgesel üretim sürecine daha derin ve radikal bir müdahalede bulunmaktadır. Derin öğrenme algoritmaları sayesinde üretilen deepfake videolar, gerçekçi yapay sesler, otomatik senaryo üretimi ve kurgu yazılımları; yalnızca teknik birer araç değil, aynı zamanda temsilin ontolojik

yapısını etkileyen öznel hâline gelmiştir. Bu durum, belgesel sinemanın gerçeklik ile kurduğu ilişkinin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Yapay zekâ, son yıllarda medya ve görsel sanatlar alanında giderek daha fazla kullanılan bir üretim aracı hâline gelmektedir. GPT, DALL-E, Midjourney, Runway ML ve Synthesia gibi araçlar, yalnızca metin ya da görsel üretmekle kalmayıp, senaryo yazımı, görsel sahne oluşturma, seslendirme ve otomatik kurgu gibi çok katmanlı üretim süreçlerini mümkün kılmaktadır. Bu araçların gelişmiş kullanıcı ara yüzleri, herhangi bir teknik eğitimi olmayan içerik üreticilerinin de yapay zeka destekli belgeseller üretmesini mümkün kılmaktadır.

Örneğin, Open yapay zekanın GPT-4 modeli yalnızca bir yazı üreticisi değil içerik planlayıcı, soru-cevap yöneticisi ve senaryo yazarı gibi çoklu görevler üstlenebilmektedir. Aynı şekilde, Runway'in Gen-2 modeli, metin girdilerinden gerçekçi video sahneleri oluşturabilmektedir. Bu tür gelişmeler, belgesel sinemayı insan merkezli bir üretim alanı olmaktan çıkararak, algoritmik katılımlarla şekillenen hibrit bir yapıya dönüştürmektedir (Bubeck, 2023: 23).

Belgesel Kavramına Kısa Bakış

Belgesel sinema, sinemanın kurmaca olmayan bir biçimi olarak tanımlanır. Amacı genellikle gerçek hayattan alınmış olayları, insanları, mekanları ya da durumları temsil etmek, anlamlandırmak ve paylaşmaktır. Bu tanım oldukça geniştir ve tarih boyunca belgeselin ne olduğu sorusuna birçok farklı cevap verilmiştir.

John Grierson'un 1933'te yaptığı gerçekliğin yaratıcı biçimde yorumlanması tanımı belgesel sinema alanında bir dönüm noktasıdır (Grierson, 1933: 76). Bu tanım belgeselin salt bir kayıt değil aynı zamanda seçme, düzenleme ve anlatma işlevi içerdiğini vurgular. Yani her belgesel gerçeği doğrudan değil belirli bir bakış açısıyla temsil etmektedir.

Stella Bruzzi belgeselin gerçekliğe yaklaşmak için çeşitli anlatı stratejileri kullandıklarını ve her birinin bu gerçekliği kurguladıklarını söylemektedir (Bruzzi, 2000, s. 31). Dolayısıyla belgesel sinema hem bir temsil biçimi hem de ideolojik bir üretim alanıdır. Bill Nichols ise belgesel sinemayı biçimsel olarak altı moda ayırarak bu kuramsal çeşitliliği sistematikleştirmektedir (Ocakoglu, 2024: 102).

Tablo 1: Nichols *Representing Reality* adlı eserinde belgeselleri altı farklı biçime ayırmaktadır (Nichols, 1991: 92).

Mod	Açıklama	Örnekler
Şiirsel	Görsellik duygulara hitap eder ve yapısal montaja dayanır.	Regen (Joris Ivens, 1929)
Açıklayıcı	Bilgilendirici anlatıcı eşliğinde olaylar aktarılır. Durumlar ayrıntılıdır.	Why We Fight (Frank Capra, 1942)
Gözlemsel	İçeriğe müdahale yoktur. Gözlem, kamera görünmezdir.	Primary (Robert Drew, 1960)
Katılımcı	Yönetmen olaylara aktif olarak katılır.	Chronique (Rouch & Morin, 1961)
Dönüştürücü	Belgeselin üretim süreci de anlatının parçasıdır.	Man with a Movie Camera (Dziga Vertov, 1929)
Edimsel	Kişisel, öznel deneyimler öne çıkar.	Tongues Untied (Marlon Riggs, 1989)

Bu biçimler birbirini dışlamazlar. Günümüzde birçok çağdaş belgesel birden fazla biçemi bir arada barındırabilir. Örneğin *Kovid-19:Salgın Süreci*(2020) adlı belgesel serisi Nichols'ün tüm biçimlerinin özelliklerini taşıyan bir anlatıya sahiptir. Ayrıca yapay zeka ile temsil edilen yüzler nedeniyle estetik ve etik tartışmaları da içinde barındırmaktadır.

Gerçeklik, Temsil ve Kurmaca Arasındaki Çizgi

Belgesel sinema, tarihsel olarak “gerçeği gösterme” iddiası taşıyan bir anlatı biçimidir. Ancak bu gerçeklik, hiçbir zaman doğrudan ya da ham bir şekilde temsil edilmez. Kamera, kurgu, ses ve anlatıcı seçimleri gibi sinemasal araçlar, belgeselin gerçeği nasıl sunduğunu belirlemektedir. Bu nedenle belgesel sinema özünde hem bir temsil biçimidir hem de kaçınılmaz olarak kurmaca öğeler içerir. Yapay zeka teknolojilerinin bu alandaki yükselişi, bu çizgileri daha da muğlaklaştırmakta ve yeniden tanımlamaktadır.

Stuart Hall'un temsil kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde belgesel sinemada temsil edilen gerçeklik, anlam üretimi sürecinin bir ürünüdür. Görüntülerin kamera aracılığıyla kaydedilmesi, gerçekliği bir bağlama oturtur; seçilen görüntüler, kullanılan anlatım dili ve kurgusal yapı, gerçeğin yeniden inşa edilmesini sağlar (Hall, 1997: 226). John Grierson'un klasik tanımıyla belgesel yaratıcı gerçekliğin sinematik yorumudur ve bu yorum yapımının perspektifiyle şekillenmektedir. Yapay zeka ise bu yorumlama sürecine algoritmik müdahalelerde bulunarak temsilin öznel boyutunu farklı bir forma dönüştürmektedir.

Yapay zeka destekli araçlar görsel ve işitsel materyalleri işleyerek, hatta üreterek yeni türden bir gerçeklik sunabilirler. Örneğin yapay zekaya dayalı yüz sentezi veya ses simülasyonu teknolojileri olmayan bir kişiyi var gibi gösterebilir. Bu durum, özellikle "deepfake" uygulamalarında kendini göstermektedir. Bu tür teknoloji kullanımı belgesel sinemada gerçeği temsil etme iddiasını doğrudan tehdit etmektedir. Çünkü artık görüntülenen her unsurun gerçekten yaşanmış olması gerekmemektedir. Yapay zeka aracılığı ile bu gerçek sahte ama ikna edici bir biçimde üretilebilmektedir (Bubeck, 2023: 84).

Yapay zeka ile yeniden yaratılan bir tarihi figürün tanıklığı arşiv görüntüsü gibi sunulabilmektedir. Bu tür yapay tanıklıklar, izleyicinin inanç sistemine yönelik ciddi sorular doğurur. Belgesel izleyicisi anlatının sahiciliğine güvenerek bilgi edinir ancak bu güven yapay içeriklerin artmasıyla zedelenebilmektedir. Bu durum yalnızca sinemasal bir mesele değil aynı zamanda epistemolojik ve etik bir sorundur.

Yapay zeka teknolojileri belgesel sinema ile kurmaca sinema arasındaki ayrımı da giderek silikleştirmektedir. Özellikle docu-fiction, mockumentary ve found-footage türleri uzun süredir gerçek ile kurmaca arasında deneysel alanlar yaratmaktadır. Ancak yapay zeka bu deneysel alanları daha ileriye taşıyarak kurmaca öğelerin gerçeklik kılıfına bürünmesini kolaylaştırmaktadır.

Örneğin, 2023'te üretilen "In Event of Moon Disaster" adlı kısa belgeselde NASA'nın Ay'a inişi başarısız olsaydı Nixon'un yapacağı muhtemel konuşmayı yapay zeka teknolojisiyle canlandırmaktadır. Gerçekte var olmayan bir olay, tarihsel bir belge gibi sunulmuş ve izleyicilerin çoğu, ilk etapta içeriğin kurgu

olduğunu anlayamamıştır. Bu durum kurmaca ile gerçekliğin birbirine karıştığı, estetik ve etik sınırların yeniden çizildiği yeni bir anlatı evreni yaratmaktadır.

Yapay zeka çağında izleyicinin gerçeklikle kurduğu ilişki de dönüşmektedir. Seyirci, daha önce belgesel sinemayı doğru bilgi edinmenin yollarından biri olarak görürken artık her görüntünün arkasında bir algoritmik müdahale olasılığıyla karşı karşıyadır. Bu durum izleyici için sürekli bir şüphe hali yaratır. Bu gördüğüm gerçekten oldu mu?, Bu ses gerçekten o kişiye mi yapay zekat? gibi sorular yapay zekanın görsel-işitsel içerik üretiminde oynadığı rol arttıkça daha sık sorulmaya başlamıştır.

Bu noktada, yapay zekanın sinema izleyicisine sunduğu hiper gerçeklik deneyimi önem kazanır. Jean Baudrillard'ın hipergerçeklik kavramı üzerinden düşünüldüğünde yapay zekanın ürettiği belgesel anlatılar gerçeğin simülasyonu olmaktan çıkarak kendi başına bir gerçeklik haline gelmeye başlamaktadır. Artık temsil edilen, gerçeğin kendisi değil, onun algoritmik olarak optimize edilmiş bir yansımasıdır (Baudrillard, 2003: 230).

Sonuç olarak, yapay zeka ile birlikte belgesel sinemada gerçeklik temsil ve kurmaca arasındaki çizgiler keskinliğini yitirerek daha geçirgen ve tartışmalı hale gelmektedir. Belgesel artık yalnızca olanı değil olabilecek olanı da temsil edebilmekte, hatta kimi zaman gerçeğe kurmacayı izleyici ayırt edemeyecek düzeyde harmanlayabilmektedir. Bu durum hem belgesel sinemanın epistemolojik işlevini hem de etik sorumluluklarını yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Yapay zeka sinemasal gerçekliği yeniden şekillendirirken izleyiciye düşen görev de eleştirel medya okuryazarlığını güçlendirmek ve temsil edilenin ardındaki teknolojik katmanları sorgulamak olmalıdır.

Belgeselde Tanıklık Kavramı

Tanıklık, belgesel sinemanın en temel işlevlerinden biridir. Özellikle savaş, soykırım, adaletsizlik gibi travmatik olayların belgelenmesinde tanıklık, etik bir yükümlülük olarak görülmektedir. Derrida, tanıklığın her zaman tekillik içerdiğini diğer bir deyişle başkasının yerine tanıklık edilemeyeceğini vurgulamaktadır (Derrida, 2001: 219). Bu bağlamda belgesel yapımcısı tanıklığı aktarırken etik bir pozisyon da almaktadır.

Yapay zekanın tanıklık süreçlerine dahil olması bu etik konumu yeniden sorgulatmaktadır. Örneğin Kıbrıs'ta Rumların yaptığı zulme maruz kalan kişiler üzerine çekilen bir belgeselde hayatta olmayan bir tanığın deepfake yöntemiyle konuşturulması hem tarihsel hem de etik açıdan ciddi tartışmalara yol açmaktadır. Bu durum belgeselde sahici olanı üretmek kavramının sorgulanmasına neden olmaktadır.

Tanıklık, yalnızca bilgi sunmakla kalmaz aynı zamanda bir tür hakikat iddiası ve otantiklik talebi içerir. Bir bireyin yaşadıklarını kamusal alanda dile getirmesi, onun epistemik gücünü görünür kılar. Ancak bu güç yapay zeka tarafından yeniden üretildiğinde söz konusu tanıklığın otantikliği ve güvenilirliği tartışmaya açılır. Örneğin, 2020 yapımı *Welcome to Chechnya* belgeselinde kullanılan yüz değiştirme teknolojisi, gerçek tanıkların kimliğini korumak için yapay yüzler üretmiştir. Her ne kadar etik bir kaygıyla uygulanmış olsa da, izleyici açısından ortaya çıkan görünen ile duyulan arasındaki kopukluk, tanıklığın etkisini azaltabilir ya da sorgulanmasına neden olabilir. Bu tür uygulamalar, belgesel sinemanın temel iddiası olan şeffaf tanıklık ilkesine meydan okumaktadır.

Yapay zeka destekli sistemlerin bir sonraki aşaması sanal tanıkların yaratılmasıdır. Özellikle müze, sergi ve interaktif belgesel uygulamalarında dijital avatarlar aracılığıyla olaylara tanıklık etmiş kişilerin simülasyonları geliştirilmektedir. Örneğin, USC Shoah Foundation tarafından geliştirilen *Dimensions in Testimony* projesinde, Holokost tanıkları yapay zeka destekli hologramlarla etkileşimli bir biçimde izleyiciyle konuşmaktadır. Bu durum, tanıklığın yaşayan bir hafıza olmasından çıkarak bir veri setine dönüştüğü yeni bir temsil biçimini işaret etmektedir.

Bu gelişmeler tanıklığın arşivsel, anlatısal ve kültürel işlevlerini dönüştürmektedir. Gerçek tanıklık, zamana karşı direnen bir hafıza biçimi iken yapay tanıklık, zaman içinde güncellenebilen, düzenlenebilen ve hatta manipüle edilebilen bir veri katmanı hâline gelmektedir. Bu da tanıklığı yalnızca belgesel sinema açısından değil, tarih yazımı ve kolektif hafıza bağlamında da yeniden düşünmeyi gerektirmektedir.

Belgesel sinemada tanıklık, yalnızca gerçekliğin bir kaydı değil, aynı zamanda bu gerçekliğe yapay zeka bireysel bir anlatıdır. Yapay zeka teknolojileri bu anlatıyı hem görünür kılma hem de dönüştürme potansiyeline sahiptir. Ancak

bu potansiyel, beraberinde ciddi etik, ontolojik ve epistemolojik sorunlar doğurmaktadır. Gerçek bir tanığın yerini alan dijital tanıklar, bizlere yalnızca yeni bir anlatı biçimi değil aynı zamanda bellekle kurduğumuz ilişkinin de radikal biçimde değiştiğini gösterirler. Bu bağlamda, belgesel sinema artık yalnızca ne oldu? sorusunu değil bunu kim, nasıl anlatıyor ve bu anlatı ne kadar güvenilir? sorularını da sormak zorundadır.

Belgeselin Dönüşen Biçimleri

Belgesel sinema tarihsel olarak sosyal gerçekliği belgeleme ve temsil etme amacıyla ortaya çıkmış olsa da günümüzde teknolojik, kültürel ve estetik dönüşümlerle birlikte çok daha esnek, hibrit ve deneysel biçimlere evrilmiştir. Özellikle dijitalleşme, internet kültürü, izleyici alışkanlıklarındaki değişim ve yapay zeka teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte belgesel artık yalnızca sinema salonlarında izlenen lineer bir form değil aynı zamanda etkileşimli, kişiselleştirilmiş ve algoritmik olarak şekillenen bir anlatı alanına dönüşmüştür. Metnin bu kısmında belgeselin günümüzdeki dönüşen biçimleri, hem üretim hem de sunum yöntemleri açısından ele alınmaktadır. Bu yeni biçimlerin sunduğu anlatı olanakları ve beraberinde getirdiği sorunlar, teorik ve pratik örneklerle birlikte incelenmektedir.

Hibrit Belgeseller ve Kurmaca-Gerçeklik Geçişkenliği

Belgesel sinemanın biçimsel dönüşümünün en dikkat çekici yönlerinden biri, kurmaca ve belgesel arasındaki sınırların bulanıklaşmasıdır. Özellikle “docufiction” ve “mockumentary” türlerinde gerçek olaylara dayalı anlatılar kurmaca unsurlarla iç içe geçirilerek sunulmaktadır. Bu yaklaşım hem izleyiciye daha etkileyici bir deneyim sunmayı amaçlar hem de gerçekliğin anlatı yoluyla nasıl inşa edildiğini sorgulama olanağı sağlamaktadır (Nichols, 2017: 165).

Örneğin Oppenheimer’ın The Act of Killing (2012) adlı filmi, Endonezya’daki soykırımlara katılmış eski paramiliter liderlerin kendi suçlarını sinematik kurmacalar yoluyla yeniden canlandırmalarını sağlar. Film, hem belgesel hem de dramatik yeniden kurgu estetiğini kullanarak izleyicinin gerçeklik algısını sarsmaktadır.

İnteraktif ve Katılımcı Belgeseller

Dijital teknolojilerin yaygınlaşması izleyicinin pasif konumdan çıkıp anlatıya doğrudan müdahil olduğu interaktif belgesel formatlarının gelişmesini sağlamıştır. Bu tür yapımlar tercihlerine göre şekillenen olay örgüsü ve etkileşimli bilgi katmanları içermektedir (Gaudenzi ve Aston, 2012: 132).

Örnek olarak Hollow(2013) adlı belgesel Virginia'daki ekonomik çöküşü anlatırken kullanıcıya video, metin, harita ve ses belgeleri arasında gezinme imkanı tanımaktadır. Diğer bir yapım olan Do Not Track (2015), kullanıcıların dijital izlerini gerçek zamanlı analiz ederek çevrimiçi mahremiyet üzerine kişisel ve etkileşimli bir deneyim sunmaktadır.

Yapay Zeka Destekli Belgesel Anlatılar

Yapay zekâ, belgesel üretiminde kurgu, ses sentezi, yüz tanıma, metin analizi ve görüntü sentezi gibi alanlarda giderek daha fazla kullanılmaktadır. Bu teknolojiler hem prodüksiyon süreçlerini hızlandırmakta hem de yeni estetik ve anlatı biçimlerinin önünü açmaktadır. Özellikle deepfake, doğal dil işleme (NLP) ve generatif yapay zeka(GAN) teknikleri, belgesel anlatının gerçeği yansıtmaya biçimini dönüştürmektedir (Balsom, 2017: 81).

2020 yapımı Welcome to Chechnya filmi bireylerin kimliklerini korumak için gerçek zamanlı yüz değiştirme teknolojisi kullanarak yeni bir etik ve estetik alan yaratmıştır. Öte yandan bu tür uygulamalar, belgeselin hakikate olan bağlılığına yapay zeka ciddi tartışmaları da doğurmaktadır (McStay, 2018: 72).

Mobil ve Mikro Belgeseller

Akıllı telefonların yaygınlaşması belgesel üretimini yalnızca profesyonellere yapay zekat bir alan olmaktan çıkararak daha geniş kitlelere açmıştır. Özellikle sosyal medya platformları üzerinden yayılan mikro belgeseller, çağdaş kullanıcı alışkanlıklarına uygun kısa ve vurucu anlatılar sunmaktadır (Nash vd., 2017, s. 29). Bu tür içerikler genellikle TikTok, Instagram veya YouTube Shorts gibi platformlarda karşımıza çıkmaktadır. Örneğin NowThis ya da AJ+ gibi medya girişimleri, küresel sorunları hızlı biçimde aktarabilen, görsel olarak çekici ve veri odaklı mikro-belgesel formatları üretmektedir.

Sanal Gerçeklik (VR) ve Artırılmış Gerçeklik (AR) Belgeselleri

Sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojileri izleyicinin fiziksel olarak bir mekanın veya olayın içine yerleştirildiği yeni bir anlatı biçimini mümkün kılmaktadır. İmmersif belgesel olarak da adlandırılan bu tür yapımlar, izleyiciyi yalnızca bilgiyle değil mekansal deneyimle de buluşturmaktadır (Rose, 2018: 140).

Örneğin Clouds Over Sidra (2015) adlı VR belgesel, Suriyeli bir mültecinin kamp yaşantısını, izleyicinin fiziksel olarak kamp ortamında bulunduğu izlenimiyle sunmaktadır. İzleyici, çevresini 360 derece görebilir, duyabilir ve mekana duygusal olarak bağ kurabildiği bir deneyim yaşamaktadır.

Kişiselleştirilmiş ve Algoritmik Belgeseller

Yeni nesil yapay zeka sistemleri ve veri temelli algoritmalar sayesinde kullanıcıya özel içerik üretimi mümkün hale gelmektedir. Netflix ve YouTube gibi platformlar, izleyici tercihlerini analiz ederek belgesel içerik önerilerini kişiselleştirmektedir. Bazı durumlarda ise bu içerik yapılarını bu tercihlere göre yeniden biçimlendirmektedir.

Tablo 2: Gelecekte, izleyicinin bireysel deneyimlerine ve verilerine göre şekillenen kişiye özel belgesellerin ortaya çıkması olası görünmektedir. Bu yaklaşım, klasik anlatıdan uzaklaşarak belgesel üretiminde veri bilimi ile anlatı sanatını iç içe geçiren bir paradigma değişimini temsil etmektedir (Andrejevic, 2013: 151).

Belgesel Türü	Açıklama	Örnekler
Hibrit Belgeseller	Belgesel ve kurmaca anlatılar arasında geçişken yapıya sahiptir. Genellikle gerçek olaylara kurmaca estetiklerle yaklaşır, anlatım teknikleri belgesel-gerçeklik sınırlarını sorgular.	The Act of Killing (2012), Endonezya'daki soykırımı dramatize eden bir yapımla suçluların kendi suçlarını yeniden canlandırmalarını konu alır.
İnteraktif Belgeseller	Kullanıcının anlatıya müdahale ettiği, dijital platformlar üzerinden çoklu anlatı	Hollow(2013), Do Not Track(2015).

	yolları sunan belgesellerdir. İzleyici, yönlendirme yapabilir, veri katmanlarıyla etkileşime geçebilir.		
Yapay Zeka Destekli Belgeseller	Yapay zeka destekli görüntü/ses sentezi, otomatik metin üretimi ve yüz tanıma teknolojileriyle şekillenen yeni anlatılar. Gerçek zamanlı yüz değiştirme gibi tekniklerle etik ve temsil sorunlarını gündeme taşır.	Welcome to Chechnya (2020).	
Mobil ve Mikro Belgeseller	Akıllı telefonlar ve sosyal medya uygulamaları üzerinden yayımlanan, genellikle 1-5 dakikalık kısa ve hızlı tüketilen içeriklerdir. Görsel-işitsel olarak dikkat çekici, veri odaklı yapılarıdır.	NowThis, AJ+ platformlarındaki belgesel içerikleri.	kısa
Sanal Gerçeklik (VR) ve Artırılmış Gerçeklik (AR) Belgeselleri	İzleyiciyi 360 derece bir deneyim alanına taşıyan immersif belgesel türleridir. Duyusal etkileşim üzerinden mekânsal ve duygusal bağ kurdurur.	Clouds Over Sidra(2015), Suriyeli bir mülteci çocuğun kamp yaşantısını VR deneyimiyle sunar.	
Kişiselleştirilmiş ve Algoritmik Belgeseller	Kullanıcı verilerine ve tercih analizlerine dayalı olarak içerik önerisi veya üretimi sunan sistemlerdir. Gelecekte yapay zekyapay zekale	Netflix'in öneri sistemleri.	

kişiy e özel belgesel
yapılarına evrilmesi
öngörülmektedir.

Günümüzde belgesel sinema, biçimsel olarak eşi görülmemiş bir çeşitliliğe kavuşmuş durumdadır. Ancak bu çeşitlilik, beraberinde bir temsil krizini de getirmektedir. Gerçekliğin teknolojik müdahalelerle yeniden üretildiği bu yeni belgesel formlarında, izleyicinin neyin gerçek neyin kurmaca olduğunu ayırt etmesi giderek zorlaşmaktadır. Belgesel artık yalnızca bilgi aktaran bir mecra değil aynı zamanda bireyin veriyle, gerçeklikle ve temsille kurduğu ilişkinin yeniden tartışıldığı bir alan hâline gelmiştir.

Yapay Zekanın Temelleri ve Görsel Medya Üzerindeki Etkisi

Yapay zeka temel olarak insan benzeri düşünme süreçlerini simüle etmek amacıyla geliştirilen bir teknolojidir. Bu teknoloji, bilgisayarların verileri analiz etme, öğrenme, problem çözme ve karar verme yeteneklerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Yapay zekanın en bilinen uygulama alanları arasında dil işleme, görüntü tanıma, oyun geliştirme ve öngörü analitikleri yer almaktadır (Öztürk, 2024: 80).

Görsel medya, yapay zeka teknolojilerinin hızla entegre olduğu bir alan olmuştur. Özellikle derin öğrenme (deep learning) ve yapay sinir ağları (neural networks) görsel veriyi işleme kapasitesini önemli ölçüde arttırmıştır. Bu gelişmeler, bilgisayarların görselleri tanıyabilmesini, analiz edebilmesini ve yeni görseller oluşturabilmesini mümkün kılmaktadır. Görsel medya üretiminde yapay zekanın etkisi iki ana başlık altında incelenmektedir:

1. Görsel Tanıma ve Üretim: Görsellerin analizi ve yeniden üretimi.
2. Yapay Zeka Destekli Senaryo ve Kurgu: Video ve film kurgusunda yapay zekanın rolü.

Deepfake Teknolojisi

Deepfake, yapay zeka destekli bir teknolojidir ve temel olarak gerçekçi görsel veya sesli sahneler üretmek amacıyla kullanılmaktadır. Deepfake teknolojisi, bir kişinin yüzünü veya sesini başka bir kişinin üzerine yerleştirebilen bir algoritmaya dayanmaktadır. Derin öğrenme ve generatif adversarial network

(GAN) teknolojileri, bir yüzün farklı bir bireyin yüzüne yerleştirilmesi için milyonlarca veri noktasını analiz eder ve bu sayede, izleyiciye gerçekmiş gibi görünen video ve sesler sunar (Öztürk, 2024: 74).

Belgesel sinema bağlamında deepfake kullanımı, hem estetik hem de etik açıdan büyük bir tartışma yaratmaktadır. Welcome to Chechnya (2020) adlı belgesel bu teknolojiyi kullanarak Chechnya'daki zulme uğrayan LGBTQ+ bireylerinin kimliklerini gizlemiş ve güvenliklerini sağlamıştır. Bu film deepfake teknolojisinin etik kullanımını gözler önüne sererken aynı zamanda belgeselin gerçekliğini sorgulayan izleyiciler için bir gerilim kaynağı olmuştur (Karabulut, 2024: 1165). Deepfake'in belgeselde kullanımı, temsiliyetin doğruluğu ve izleyici güveninin nasıl etkilendiğine yapay zeka önemli soruları gündeme getirmektedir.

Generatif Adversarial Networks (GAN)

Generatif Adversarial Networks(GAN'ler), yapay zeka tabanlı görsel üretim süreçlerinde önemli bir araçtır. GAN'ler iki yapay sinir ağından oluşmaktadır. Biri görüntü üretirken diğeri görüntülerin gerçek olup olmadığını değerlendirmektedir. İki ağı birbirine karşı çalışması, son derece gerçekçi görsellerin üretilmesine olanak tanır. GAN'ler yalnızca görsel üretimi değil, aynı zamanda metin ile uyumlu görsellerin de yaratılmasını sağlamaktadır (Balcı ve Balaban, 2020: 100).

Bu teknolojinin belgesel sinemaya da etkisi büyük olmuştur. Örneğin yapay zeka destekli GAN algoritmaları eski filmlerden ya da arşiv görüntülerinden yeniden yaratılan sahnelerde kullanılabilmektedir. GAN'ler, belgesel yapımcılarının tarihi anları yeniden yaratmalarını ya da hayatta olmayan bireyleri dijital ortamda canlandırmalarını mümkün kılmaktadır. Ancak, bu tür uygulamalar aynı zamanda tarihi doğruluğu sorgulayan ve etik meseleler doğuran bir potansiyele de sahiplerdir (Turhan ve Yurttakal, 2023: 675).

Yapay Zeka Destekli Senaryo ve Kurgu: Otomatik Yazılım ve Video Düzenleme

Otomatik Senaryo Yazımı

Yapay zeka yalnızca görsel içerik üretiminde değil aynı zamanda yazılı içerik üretiminde de devrim yaratmaktadır. GPT-4 ve benzeri dil modelleri izleyiciye anlamlı, tutarlı ve etkileşimli metinler sunabilmektedir. Bu yazılımlar

belirli bir temaya ya da konulara dayalı senaryolar oluşturabilir, diyaloglar yazabilir ve karakter gelişimlerini belirleyebilirler. Belgesel sinema açısından bu teknolojinin kullanımı üretim sürecini hızlandırabilir ve daha fazla çeşitlilik yaratabilir. Ancak senaryo yazımında yapay zekanın kullanılması, yazarın yaratıcı rolünü sorgulamakta ve özgünlük, anlamlılık gibi soruları gündeme getirmektedir (Aydemir ve Fetah, 2023: 261).

Otomatik Kurgu

Kurgu, belgesel sinemanın en kritik aşamalarından biridir. Filmler farklı görüntülerin belirli bir yapıya ve anlam bütünlüğüne kavuşturulmasıyla bir anlatı oluşturmaktadır. Yapay zeka otomatik kurgu yazılımlarıyla saniyeler içinde milyonlarca görüntü arasından en uygun olanları seçerek bir hikâye örgüsü oluşturabilmektedir. Bu tür hikaye oluşturan yazılımlar özellikle büyük veri ve hızlı üretim gereksinimi olan medya sektöründe kullanılmaktadır. Ancak, yapay zekanın kurgu yaparken karar verme süreçlerinin ne kadar insani ve yargısal olduğu yine önemli bir etik meseledir. Otomatik kurgu, insan faktörünü ne kadar dışarıda bırakabilir? İzleyicinin duygusal ve entelektüel yanıtlarını nasıl manipüle edebilir?

Yapay Zeka ve Etik Sorunlar

Yapay zekanın görsel medya üretimindeki rolü, bir dizi etik soruyu gündeme getirmektedir. Özellikle deepfake ve GAN teknolojilerinin belgesel sinemada kullanılması şeffaflık, güvenilirlik ve tanıklık gibi kavramlarla çalışmaktadır. Bir belgeselde kullanılan yapay içeriklerin izleyicilere nasıl sunulması gerektiği, bu soruları daha da karmaşıktırmaktadır (Doğan, 2023: 325).

Gizlilik ve Kimlik Hakları

Yapay zeka teknolojileri yalnızca görsel medya üretiminde değil aynı zamanda kişisel verilerin işlenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle deepfake gibi teknolojiler bireylerin görüntülerini ve seslerini kullanarak yeni içerikler yaratabilmektedir. Bu, kişisel haklar ve gizlilik konusunda ciddi sorunlar doğurur. Kimlik hakları ihlalleri, kişilerin rızası olmadan görüntülerinin ya da seslerinin kullanılması, etik açıdan büyük bir problem teşkil eder (Coşkun, 2023: 37).

Belgesel sinemada tanıkların kimliklerini gizlemek için kullanılan yapay zeka tabanlı araçlar etik bir sorumluluk doğurur. Örneğin bir belgeselde kimliklerini gizlemek için deepfake teknolojisi kullanmak, tanıkların rızasına dayalı bir süreç gerektirir. Bu tür teknolojilerin kullanımında, belgesel yapımcılarının etik sorumlulukları büyüktür ve bu teknolojilerin manipülasyon ya da kötüye kullanımını önlemek için dikkatli olmaları gerekir (Coşkun, 2023, s. 38).

Yapay Zeka ve İzleyici Algısı

Yapay zekanın görsel medya üzerindeki etkisi yalnızca yapım süreciyle sınırlı değildir. İzleyicilerin bu teknolojilere karşı nasıl tepki vereceği, belgesel sinemadaki yeni anlatı biçimlerini nasıl algılayacakları da büyük önem taşımaktadır. Günümüzde izleyiciler görsel medya üretiminin giderek daha algoritmik hale geldiğinin farkındalardır. İzleyiciler, gerçekliğin şüpheye düşürülmesiyle ilgili olarak daha dikkatli hale gelmiştir. Yapay zeka destekli belgesellerin izleyiciyi yanıltması veya manipüle etmesi halinde izleyicinin güveni zedelenebilmektedir.

Gerçeklik ve Manipülasyon

Belgesel sinemanın temel amacı izleyiciye gerçek bir dünyanın temsilini sunmaktır. Ancak yapay zekanın görsel ve işitsel üretim sürecindeki etkisi bu temsili tartışmaya açmaktadır. Deepfake teknolojisi ile bireylerin, tarihsel olayların ya da toplumların imgeleri gerçek dışı bir biçimde manipüle edilebilir. Özellikle belgesel sinema, dramatize edilmiş olayları gerçekmiş gibi sunmayı asla kabul etmez. Çünkü izleyicisine doğruluğu ve samimiyeti vaat etmektedir. Bu noktada yapay zekanın belgesel sinemada kullanımı ciddi etik zorluklar ortaya çıkarmaktadır. İzleyicinin bir belgeselin gerçekliğine güvenmesini sağlamak adına yapılan yapay manipülasyonlar sahte görüntüler ya da deepfake teknolojisiyle oluşturulmuş konuşmalar izleyiciyi yanıltabilmektedir. Bu da belgesel sinemanın temel değerlerinden biri olan doğruluk ilkesini ihlal etmektedir.

Örneğin, *The Social Dilemma* (2020) gibi belgeseller medya manipülasyonlarını ve yapay zeka teknolojilerinin toplum üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Bu tür yapımlar aynı zamanda dijital ortamda gördüğümüz gerçekliklerin nasıl manipüle edilebileceği konusunda izleyiciye ciddi sorular da sormaktadır.

Tanıklık ve Anlatı Kontrolü

Belgesel sinema, tanıklık ve kişisel deneyimlere dayanan bir anlatı üretme biçimidir. Ancak yapay zekanın tanıklık süreçlerine dahil olması bu doğrudan tanıklık deneyimini sorgulatmaktadır. Tanıklık aynı zamanda bireyin kendi bakış açısını, sesini ve kimliğini temsil ettiği bir aktarımdır. Yapay zeka kişilerin seslerini, ifadelerini ve dillerini taklit edebilir, bu da tanıklığın gerçekliğini sorgulayan bir potansiyel taşır. Dijital ortamda tanıklıkların üretildiği belgesel filmler, yapay zeka sayesinde bir kişinin sözleri ya da davranışları kolaylıkla değiştirilip başka bir bağlama yerleştirilebilir. Bu, tanıklık sürecinin gerçeğe ne kadar sadık kaldığını ve izleyicilerin bu tanıklığı ne derece güvenilir bulacaklarını sorgulatan bir durumdur (Ocak, 2022: 16).

Yapay Zekanın Belgesel Sinemaya Etkisi: Gelecek Perspektifleri

Yapay zekanın belgesel sinemadaki rolü giderek artmakta ve bu durum, hem belgesel yapımcıları hem de izleyiciler için önemli gelecekteki olasılıkları beraberinde getirmektedir. Teknolojinin sunduğu imkanlar, belgesel sinemanın yaratıcı potansiyelini genişletmektedir. Aşağıda başlıklar halinde bunlar ele alınacaktır.

İnteraktif ve Dinamik Belgesellerin Yükselişi

Gelecekte, yapay zeka destekli belgesellerin interaktif yapıları daha da gelişebilir. Bu tür belgesellerde izleyiciler, belgeselin içeriğine etkileşimli bir biçimde katılabilirler. Yapay zeka, izleyicinin tercihlerine ve tepkilerine göre içerikleri uyarlayabilir, farklı perspektifler sunabilir ve izleyiciyi daha fazla dahil edebilir.

Örneğin, belgesel boyunca izleyicilerin soruları ve görüşleri doğrultusunda anlatılar şekillendirilebilir. Ayrıca, izleyicilerin yaşadıkları yer, kültürel geçmişleri ve toplumsal durumlarına göre özel içerikler üretilmesi de mümkün olabilir. Bu tür dinamik ve kişiselleştirilmiş belgesel deneyimleri, izleyicilerin daha derinlemesine bilgi edinmesini sağlarken, izleme deneyimini daha etkileşimli ve özgün hale getirebilir (Toprak, 2022: 192).

Yapay Zeka ve Belgesel Anlatı Tekniklerinin Gelişimi

Yapay zekanın gelişmesiyle belgesel sinemada yeni anlatı tekniklerinin ortaya çıkması beklenmektedir. Özellikle metin analizi ve içerik üretimi

konusundaki gelişmeler, belgesel yapımcılarının araştırma ve yazım süreçlerini hızlandırabilir. Otomatik senaryo yazım araçları ve yapay zeka destekli veri analiz araçları, belgesel yapımcılarının çok daha hızlı ve etkili bir şekilde hikâye inşa etmelerini sağlayacaktır (Toprak, 2022: 192).

Örneğin bir yapay zeka sosyal medya verilerini, arşiv görüntülerini veya haber bültenlerini analiz ederek bir belgesel için potansiyel anlatı hatları oluşturabilir. Ayrıca bu tür yapay zeka araçları, belgesel üreticilerine daha önce gözden kaçan önemli detayları ve bağlantıları keşfetme fırsatı da verebilir.

Belgesel Sinemada Sanat ve Bilim Arasındaki Sınırların Bulanıklaşması

Yapay zeka sanat ve bilimin birleştiği noktada yeni bir sanat biçimi yaratmaktadır. Belgesel sinemada yapay zeka hem bir araç hem de bir yaratıcı olarak yer alabilir. Özellikle GAN ve benzeri teknolojilerle üretilen görseller, belgesel sinemanın estetik anlayışını değiştirebilir. Gelecekte belgesel yapımcıları, gerçek dünya ile yapay dünya arasındaki ince çizgiyi daha da bulanıklaştıran yaratıcı biçimler üretebilirler. Bu durum belgesel sinemanın gerçeklik algısını zorlarken, aynı zamanda sanatsal anlatının sınırlarını genişletecektir (Tomak, 2026: 732).

Yapay Zeka ve Belgesel Sinemanın Birleşimi

Yapay zekanın belgesel sinemaya etkisi, teknoloji ile sanat arasındaki ilişkiyi dönüştüren önemli bir faktördür. Bu dönüşüm sadece üretim süreçlerinde değil aynı zamanda belgesel sinemanın etik, estetik ve toplumsal rolü üzerinde de belirleyici bir etkiye sahiptir. Yapay zeka, belgesel sinemaya hızla entegre olmuş ve film yapımcılarına daha önce hayal bile edilemeyen imkanlar sunmaktadır. Ancak bu teknolojilerin kullanımı, izleyicinin güvenini ve film yapımcılarının etik sorumluluklarını da yeni bir biçimde şekillendirmektedir.

Yapay zeka belgesel sinemada gerçeklik ve doğruluk gibi kavramları yeniden sorgulatan bir güç haline gelmiştir. Özellikle deepfake teknolojileri ve GAN'ler, belgesel sinemanın ontolojisini tehdit edebilirler. Belgesel sinemanın amacı, izleyiciye gerçek hakkında bilgi vermekken, yapay zekânın yaratabileceği sahte gerçeklikler bu temel amacın sınırlarını zorlamaktadır. Belgesel sinema, izleyicisine güvenilir ve doğruluğu garanti edilmiş içerikler sunma

sorumluluğuna sahiptir. Ancak, yapay zeka bu güveni sarsabilir ve tanıklık, kimlik gizliliği gibi etik sorunlara yol açabilmektedir (Türten, 2024: 410).

Öte yandan yapay zekanın sunduğu yaratıcı potansiyel, belgesel sinemayı dönüştürebilecek büyük bir fırsat sunmaktadır. Yapay zeka destekli araçlar film yapımcılarına daha önce mümkün olmayan biçimlerde yeni anlatılar kurma imkanı sağlamaktadır. Görsel tanıma, veri analizi ve otomatik kurgu gibi uygulamalar belgesel üretiminin hızını ve çeşitliliğini artırabilir. Bunun yanı sıra, interaktif ve dinamik belgesellerin yükselmesi, izleyicilerin içerikle daha derinlemesine bir etkileşim kurmasını sağlayabilirler.

Çalışmanın Amacı ve Örneklem

Bu çalışma yapay zeka teknolojilerinin belgesel sinema üzerindeki etkilerini disiplinlerarası bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Belgesel sinemanın temel ilkeleri arasında yer alan gerçeklik, temsiliyet, etik ve tanıklık gibi kavramlar, yapay zekanın üretim sürecine dahil olmasıyla birlikte yeniden tartışmaya açılmıştır. Bu tartışma ise konuyu somutlaştırmak adına aşağıdaki belgesel filmler üzerinde açıklanacaktır.

Çalışma Türkiye’de çekilen ve bu konuda öncü olan yapay zeka destekli ilk iki belgeselin incelemesi üzerinden ilerleyecektir. Bunlardan birincisi hem yapay zekanın hem de normal çekimlerin olduğu “Kapadokya’nın Gizemli Mabedi: Erciyes” adlı belgesel filmidir. Erciyes dağının oluşum sürecini inceleyen belgesel film aynı zamanda bulunduğu bölgedeki kültür ve medeniyete etkilerini de akademik bir dil ile ele almaktadır. İkinci belgesel ise tamamen yapay zeka ile üretilen “Stratonikeia Gladyatörleri” adlı belgesel filmidir. Aşk teması üzerinden gladyatörleri inceleyen bu yapım, sestən görüntüye kurgudan anlatıcıya kadar yapay zeka araçları ile üretilmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada nitel yöntemlerden olan içerik analizi ve doküman incelemesi birlikte kullanılmaktadır. İçerik analizi yazılı, sözlü, görsel ya da dijital iletişim içeriklerinin nesnel, sistematik biçimde tanımlanması, sınıflandırılması ve yorumlanmasına olanak tanıyan bir nitel yöntemdir. Temel amacı belirli temaların, kalıpların, anlamların, sembollerin ya da eğilimlerin medya metinleri veya iletişim ürünleri içerisindeki düzenli örüntülerini ortaya koymaktır.

Doküman incelemesi ise araştırılması tasarımılanan olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım & Şimsek, 2021, s. 189). Burada araştırılması hedeflenen olgular yukarıda belirlenmiş olan belgesellerdir. Çalışmada belgesellerden elde edilen veriler perspektifinde aşağıda belirtilen sorular cevaplanarak yapay zekanın belgeseller üzerinde yapmış olduğu dönüşümün somut verileri ortaya çıkarılmayı hedeflenmektedir. Sorular ise şunlardır:

1. Yapay zeka teknolojileri belgesel sinemada gerçeklik temsillerini nasıl dönüştürmektedir?
2. Yapay zeka destekli anlatılar etik, estetik ve politik açıdan ne tür tartışmalar doğurmaktadır?
3. Yapay zeka destekli belgesellerde simülasyon ile hakikat arasındaki çizgi nasıl kurulmakta ya da silinmektedir?

Stratonikeia Gladyatörleri

Künye

Yapım: Muğla Büyükşehir Belediyesi(2025)

Yönetmen: İlker Ulubey

Ülke: Türkiye

Süre: 11'25

Konu: Muğla'nın Yatağan ilçesinde yer alan Stratonikeia Antik Kenti'nin tarihini ve gladyatör kültürünü yapay zeka teknolojisiyle anlatan bir yapım olan belgesel, Stratonikeia'nın antik dönemdeki gladyatör dövüşlerinden Bizans ve Osmanlı dönemine kadar uzanan kültürel mirasını da ele almaktadır. Ayrıca Stratonikeia'nın sadece antik dönemde değil Türk Beylikleri döneminde de önemli bir merkez olduğunu vurgulanmaktadır.

Belgesel sinema, tarih boyunca gerçekliğin belgelenmesi ve yeniden sunulması işleviyle tanımlanmış özellikle tarihi ve arkeolojik içerikler söz konusu olduğunda, belgeselin temel iddiası güvenilir tanıklık olmuştur. Ancak son yıllarda dijital teknolojilerin, özellikle de yapay zeka temelli üretim araçlarının belgesel sinemaya dahil olması, bu türün tanımlayıcı ilkelerini sarsmakta ve yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda değerlendirilen Stratonikeia

Gladyatörleri adlı yapım, klasik belgesel estetiği ile simülasyon temelli görsel kurgu arasında salınan hibrit bir anlatı sunmakta; tarihsel olgular ile dijital üretimin kesiştiği noktada yeni epistemolojik, etik ve estetik tartışmaları gündeme taşımaktadır.

Yapay zeka teknolojileri belgesel sinemada gerçeklik temsillerini nasıl dönüştürmektedir?

Stratonikeia Gladyatörleri, klasik belgesel sinemanın “gerçekliği belgelemek” işlevinden farklı olarak, gerçekliği simüle eden bir anlatım biçimi sunmaktadır. Antik kente yapay zeka fiziksel kalıntılar, yapay zeka algoritmalarıyla yorumlanır ve yeniden görselleştirilmektedir. Arkeolojik kanıtların görsel eşlemeleri yapay zeka destekli yazılımlar tarafından 3D olarak modellenmişlerdir. Gladyatörlerin dövüş sahneleri gibi eksik veya yorumlamaya açık sahneler tarihsel referanslar ışığında algoritmik tahminler yoluyla yeniden oluşturulmaktadır.

Jean Baudrillard’ın simülakr ve hipergerçeklik kavramları bahsedilen bu dönüşümü anlamada kritik öneme sahiptir. Çünkü gerçekliğin yerini temsil değil temsilin yerine geçen bir simülasyon alır. Belgesel artık yalnızca olanı değil olmuş olabileceği göstermektedir. Bu da temsilin nesnel değil hesaplanmış bir yeniden kurulum olduğunu göstermektedir. Belgeselde antik dönem gladyatör kültürünü görselleştirmek için arkeolojik verileri, kazı raporlarını ve tarihi belgeleri temel alarak bu materyalleri yapay zeka destekli animasyon teknolojileriyle üç boyutlu sahneler haline dönüştürmektedir. Bu noktada, temsil edilen gerçeklik artık doğrudan gözlem ya da arşiv belgelerine değil yapay zekanın işlediği ve yeniden yapılandığı modellemelere dayanmaktadır. Dolayısıyla anlatı yalnızca geçmişin yeniden gösterimi değil, aynı zamanda geçmişin algoritmik bir yeniden inşası halini alır. Jean Baudrillard’ın simülakr ve hipergerçeklik kavramlarıyla açıklanabilecek bu dönüşüm, belgeselin gerçeklikle kurduğu bağın yapısal olarak yeniden şekillendiğini gösterir. Stratonikeia’nın gladyatör arenaları ya da savaş sahneleri belgelenmiş tarihsel gerçeklikten çok, yapay zekanın geçmişe yönelik oluşturduğu güçlü ve ikna edici simülasyonlarına dayanmaktadır. Böylece görselin kanıt olma işlevi aşınır ve temsil edilenin önüne geçer.

Yapay zeka destekli anlatılar etik, estetik ve politik açıdan ne tür tartışmalar doğurmaktadır?

Dönüşüm yalnızca ontolojik düzeyde değil aynı zamanda etik, estetik ve politik katmanlarda da tartışmalara yol açmaktadır. Belgeselin yapay zeka destekli üretimi, izleyiciye yüksek çözünürlükte, dramatik geçişlerle bezeli sahneler sunarak, estetik düzeyde büyük bir ikna gücü yaratır. Ancak bu ikna edicilik gerçekliğin değil, duygusal etki ve görsel tatminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Burada Donna Haraway'ın yerleşik bilgi(situated knowledge) (Haraway, s. 35) kavramı anlam kazanmaktadır. Haraway, bilginin nesnel değil her zaman belli bir perspektiften üretildiğini savunmaktadır. Stratonikeia Gladyatörleri örneğinde bu perspektif, insan arkeologların gözleminden çok, algoritmaların ve yazılımların oluşturduğu teknik bakış açısıdır. Bu da etik açıdan şu soruyu gündeme getirmektedir. Bir yapay temsil, tarihi hakikat adına konuşma yetkisini nereden alır? Yapımda, izleyiciye sunulan animasyonların bilimsel temele mi, yoksa estetik tercihlere mi dayandığı çoğu zaman belirtilmez. Bu durum izleyicinin gerçek ile kurgu arasındaki farkı ayırt etme yetisini sınırlandırır ve potansiyel bir epistemolojik manipülasyona da zemin hazırlar.

Bununla bağlantılı olarak belgeselin politik boyutu da göz ardı edilemez. Yapay zeka temelli anlatılar yalnızca geçmişi sunmazlar aynı zamanda geçmişi biçimlendirir, yönlendirir ve yeniden üretirler. Foucault'nun bilgi ve iktidar arasındaki ilişkinin altını çizen yaklaşımıyla düşünüldüğünde yapay zekanın tarihsel anlatılarda kullanılması, geçmişin yalnızca bilimsel bir yeniden sunumu değil aynı zamanda ideolojik olarak yönlendirilmiş bir iktidar söylemi haline de gelebilir. Stratonikeia'da sunulan görkemli gladyatör sahneleri, yalnızca tarihi bir bilgilendirme değil aynı zamanda tarihi kahramanlaştıran, dramatize eden ve ulusal-mitolojik bir kimlik inşasına hizmet eden temsiller de üretmektedir.

Bu belgesellerde simülasyon ile hakikat arasındaki çizgi nasıl kurulmakta ya da silinmektedir?

Gerçekliğin bilimsel belgeler ve insan tanıklığı ile kurulduğu klasik belgesel formunun yerini artık yapay zeka tarafından şekillendirilmiş simülasyonlar almaktadır. Bu simülasyonlar çoğu zaman hakikatin yerini alacak kadar gerçek görünmektedirler. Barthes'ın göstergebilimsel analizinde ifade ettiği gibi görselin

ikna ediciliği yalnızca içerdiği bilgiyle değil sunum biçimiyle ilgilidir. Stratonikeia Gladyatörleri de görsel anlamda ne kadar etkileyici ise hakikati sorgulama noktasında da o kadar geciktirici olabilmektedir.

Stratonikeia Gladyatörleri yapay zeka teknolojilerinin belgesel sinemada gerçeklik temsilini nasıl yeniden tanımladığını, etik sınırları nasıl muğlaklaştırdığını ve simülasyon ile hakikat arasındaki çizgiyi nasıl bulanıklaştırdığını gösteren önemli bir örnektir. Bu belgesel, yalnızca teknolojik bir başarı değil aynı zamanda epistemolojik, etik ve politik bir sorunsallaştırma alanı olarak ele alınmalıdır. Yapay zeka destekli tarih anlatılarının yeni medyada nasıl bir iktidar dili oluşturduğu derinlemesine analiz edilmelidir.

Kapadokya'nın Gizemli Mabedi

Künye

Yapım: Blupart Yapım(2025)

Yönetmen: Zafer Geyikçi

Ülke: Türkiye

Süre: 43'46

Konu: Belgesel Erciyes Dağı'nın 3,5 milyon yıllık geçmişini, bölgedeki volkanik ve jeolojik süreçleri, Kapadokya'nın oluşumuna etkisini, antik uygarlıklarla kurduğu kültürel bağları ve bu dağın Anadolu mitolojisindeki yerini yapay zeka destekli görsel anlatımlarla sunmaktadır. Hem bilimsel veriler hem de efsaneler üzerinden ilerleyen belgesel, Erciyes'in doğal bir yapı olmanın ötesinde kutsal bir sembol olarak nasıl anlamlandırıldığını da sorgulamaktadır. Dağın tarih boyunca nasıl bir mabet gibi algılandığını, hem coğrafi bir şekil olarak hem de kültürel bir metafor olarak nasıl dönüşüm geçirdiğini görselleştirerek izleyicilere aktarmaktadır.

Belgesel sinema, tarihsel olarak gerçekliğin tanıklığına dayalı bir anlatı formu olarak şekillenmiştir. Gözlem, belge, tanıklık ve hakikat iddiası, türün ontolojik temellerini oluştururken, dijital çağın sunduğu yapay zeka tabanlı üretim araçları bu temelleri kökten sorgulamaya açmaktadır. Son yıllarda Türkiye'de de örneklerine rastladığımız bu dönüşüm, özellikle görsel anlatının yeniden biçimlenmesini mümkün kılan üretim teknikleriyle belgeselin bilgi, etik

ve temsil alanlarında yeni tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Kapadokya'nın Gizemli Mabedi: Erciyes adlı belgesel, yalnızca bir doğa anlatısı değil aynı zamanda yapay zeka teknolojilerinin belgesel sinemada gerçeklik temsiline nasıl müdahale ettiğini gözlemleyebileceğimiz anlamlı bir örnektir.

Yapay zeka teknolojileri belgesel sinemada gerçeklik temsillerini nasıl dönüştürmektedir?

Erciyes Dağı'nın tarihsel ve kültürel katmanlarını ele alan bu yapım, dağın jeolojik oluşumundan mitolojik referanslarına kadar uzanan çok katmanlı bir anlatı sunmaktadır. Ancak bu anlatı klasik belgesel teknikleriyle değil yapay zeka destekli görselleştirme, animasyon, 3D modelleme ve simülasyon teknikleriyle oluşturulmaktadır. Yapay zeka burada yalnızca görsel üretim aracı değil aynı zamanda anlatının kurucu unsurlarından biri haline gelir. Erciyes'in tarihini doğrudan gözlemsel olarak değil veri temelli yeniden üretimle şekillendirilmektedir. Jeolojik değişimler, lav akıntıları, buzul dönemleri gibi sahneler, bilimsel veri kümeleriyle desteklenerek yapay olarak yaratılmaktadır. Böylece belgesel, geçmişi belgeleyen değil algoritmik olarak yeniden hesaplayan bir yapıya evrilmektedir. Jean Baudrillard'ın simülasyon kuramıyla düşünüldüğünde bu durumun doğurduğu en temel sonuç temsilin gerçekliğin yerini almasıdır. Artık izleyici olmuş bir şeyi değil olmuş olabileceği yüksek ihtimal olan şeyi görsellik içinde deneyimlemektedir.

Yapay zeka destekli anlatılar etik, estetik ve politik açıdan ne tür tartışmalar doğurmaktadır?

Bu üretim biçimi yalnızca ontolojik değil aynı zamanda etik ve estetik açılardan da çok katmanlı tartışmalar doğurur. Yapay zeka destekli anlatılar, Erciyes'in tarihini büyük bir görsel yoğunlukla sunmaktadır. Gökyüzü geçişleri, volkanik patlamalar ve mitolojik imgelerle zenginleştirilmiş anlatılar, izleyiciyi görsel bir büyüye maruz bırakmaktadır. Bu noktada gerçekliğin doğruluğu değil duygusal ikna kapasitesi ön plana çıkmaktadır. Belgeselin yapay zeka tarafından oluşturulan sahneleri estetik tercihlerle dramatize edilirken, bu tercihlerin izleyiciye ne ölçüde kurgu, ne ölçüde bilimsel temsiliyet sunduğu net olarak belirtilmemektedir. Böylece temsilin otoritesi kaynaklardan değil görsel gücünden beslenmektedir. Bu durum etik bir muğlaklığa yol açmaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Donna Haraway'ın yerleşik bilgi (Haraway, 1991) kavramı bu bağlamda açıklayıcıdır. Haraway'e göre bilgi nesnel değil konumsal ve politik olarak şekillenen bir üretim biçimidir. Kapadokya'nın Gizemli Mabedi: Erciyes belgeselinde bu bilgi, doğrudan bilim insanlarının ya da yerel tanıkların anlatılarından değil veriyi işleyen yapay sistemlerin yorumundan doğmaktadır.

Aynı zamanda yapay zekanın bu tür tarih anlatılarındaki kullanımı, yalnızca estetik bir tercih değil aynı zamanda politik bir temsil pratiği olarak da değerlendirilmelidir. Belgeselde mitolojik göndermelerle bezenmiş Erciyes temsili, görsel olarak anlamlandırılmış bir tarih yaratır. Bu tarih geçmişi olduğu gibi yansıtmak yerine geçmişi ulusal, kültürel veya duygusal kodlarla yeniden çerçevelemektedir. Foucault'nun bilgi-iktidar ilişkisi açısından bakıldığında, burada temsil edilen geçmiş yalnızca bilgilendirme aracı değildir aynı zamanda kültürel hafızayı şekillendiren bir iktidar formudur. Yapay zeka teknolojisinin sunduğu sınırsız görselleştirme kapasitesi bu hafızayı belirli estetik ve ideolojik kodlar üzerinden inşa etme potansiyeline sahiptir.

Bu belgesellerde simülasyon ile hakikat arasındaki çizgi nasıl kurulmakta ya da silinmektedir?

Belgeselin temel tartışma alanlarından biri, simülasyon ile hakikat arasındaki çizginin nasıl kurulduğu veya silindiğidir. Kapadokya'nın Gizemli Mabedi: Erciyes belgeselinde bu çizgi, teknik bir açıklıkla değil sanatsal bir estetikle bulanıklaştırılmaktadır. Görüntülerin gerçekliğe mi yoksa kurguya mı yakın olduğu çoğu zaman yalnızca belgeselin kendi içinde ürettiği duygusal tutarlılık üzerinden anlaşılmaktadır. Roland Barthes'ın gösterge ve mit kavramları bu noktada devreye girer. Yapay zeka destekli anlatılar, yalnızca bilgi taşıyan göstergeler değil aynı zamanda kültürel anlamları yeniden üreten mitler üretir. Bu mitler yalnızca geçmişini temsil etmez, geçmişini estetikleştirir ve dönüştürürler.

Sonuç olarak Kapadokya'nın Gizemli Mabedi: Erciyes belgeseli, yapay zeka teknolojilerinin belgesel sinemada gerçeklik temsili noktasında paradigma değişimini örnekleyen bir yapıttır. Yapay zeka, yalnızca görsel araç değil hakikat, temsil ve bilgi üretimi bağlamında belirleyici bir aktör haline gelir. Bu yeni temsil biçimi, belgesel sinemanın klasik etik ve epistemolojik temellerini sorgularken, izleyiciyi de yalnızca bilgi tüketicisi değil aynı zamanda hakikatin yeniden inşa edildiği bir anlatı evreninin parçası haline getirir.

Tartışma ve Sonuç

Belgesel sinema, tarihsel olarak gerçekliği temsil eden ve toplumsal hafızayı şekillendiren bir anlatı biçimi olarak görülmektedir. Ancak bu anlatı formu dijitalleşmenin ve özellikle yapay zeka teknolojilerinin yükselişiyle birlikte köklü bir dönüşüme uğramaktadır. Bu dönüşüm yalnızca teknik bir yenilik olarak değil aynı zamanda belgeselin temel kavramlarından olan gerçeklik, tanıklık, etik, estetik ve temsil'i yeniden düşünmeyi zorunlu kılan ontolojik bir değişim olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada incelenen Stratonikeia Gladyatörleri ve Kapadokya'nın Gizemli Mabedi: Erciyes adlı belgeseller, yapay zekanın belgesel üretimine nasıl müdahil olduğunu gösteren iki farklı örnektir. İlk yapım tamamen yapay zeka ile üretilmişken, ikinci yapım yapay zeka destekli unsurlar ile klasik çekimleri bir araya getiren hibrit bir yapı sunmaktadır. Her iki belgesel de yalnızca teknik bir inovasyon örneği sunmakla kalmayıp, aynı zamanda temsilin epistemolojik temellerini ve izleyici ile anlatı arasındaki güven ilişkisini sarsan yapılar inşa etmektedir.

Yapay zeka teknolojilerinden deepfake, metin tabanlı görüntü üretimi ve otomatik senaryo yazımı gibi alanlarda belgesel anlatının gerçeklik iddiasını doğrudan hedef almaktadır. Geleneksel belgesellerde kullanılan arşiv görüntüleri, tanıklıklar ve tarihsel belgeler, yapay zeka tarafından üretilen ya da yeniden şekillendirilen içeriklerle yer değiştirmektedir. Bu durum Roland Barthes'ın göstergebilimsel analizine göre, görüntünün anlam üretme biçimini kökten değiştirmektedir. Görüntü artık yalnızca temsil ettiği şeyle değil, üretildiği teknolojik ortamla da anlam kazanmaktadır. Yapay zeka üretimli görüntülerde temsil edilen nesne veya olay, artık "olmuş olan" değil, "olmuş olabileceği varsayılan" bir gerçekliğe dayanmaktadır.

Bu noktada Jean Baudrillard'ın simülakr ve hipergerçeklik kavramları tartışmayı daha da derinleştirmektedir. Baudrillard'a göre simülasyon, artık gerçeği temsil etmekten ziyade onun yerini alan bir gerçeklik katmanı oluşturur. Stratonikeia Gladyatörleri belgeselinde olduğu gibi yapay zeka tarafından üretilmiş gladyatör dövüşleri, tarihsel bir olgunun temsili değil algoritmik olarak kurgulanmış, duygusal olarak ikna edici ama epistemolojik olarak muğlak sahneler haline gelmektedir. Bu tür sahneler, izleyicinin duygusal

olarak etkilenmesini sağlasa da, temsil edilenin hakikatle olan ilişkisini belirsizleştirir.

Diğer yandan yapay zeka sadece görüntü üretimiyle sınırlı kalmaz. Aynı zamanda anlatının yapısını da dönüştürür. Otomatik senaryo yazımı ve kurgu yazılımları, insan müdahalesine gerek duymaksızın anlatı kurgusu oluşturabilmektedir. Bu da Donna Haraway'ın “yerleşik bilgi” (situated knowledge) kavramı ile ilişkilendirilebilir. Bilgi, her zaman belirli bir konumdan, belirli bir perspektiften üretilir. Ancak yapay zeka bu perspektifin kim tarafından belirlendiğini muğlaklaştırmakta ve insan-yapımcı ile algoritma arasında yeni bir temsil çatışması yaratmaktadır. Kapadokya'nın Gizemli Mabedi: Erciyes belgeselinde kullanılan 3D modelleme ve yapay anlatı yapıları, dağın jeolojik ve kültürel tarihini bilimsel veri ile görsel estetik arasında bir hibrit yapıda sunmaktadır. Böylece izleyicinin hem bilgi edinme hem de estetik deneyim beklentilerini eşzamanlı olarak karşılamaya çalışmaktadır.

Bu temsil biçimi etik ve politik açıdan da bir dizi sorunu beraberinde getirmektedir. Belgesel, tarihsel gerçekliği görselleştirirken aynı zamanda kültürel ve ulusal mitlerin inşasında da rol oynamaktadır. Foucault'nun bilgi-iktidar ilişkisine göre, bilgi asla tarafsız değildir ve her bilgi üretimi aynı zamanda bir iktidar ilişkisini yansıtır. Yapay zeka destekli belgesellerde bu durum daha da çetrefilleşir. Görselliğin ikna edici gücü, izleyicinin eleştirel mesafesini azaltabilir ve algoritmik olarak oluşturulmuş estetik tercihler, temsilin gerçeklikten çok ideolojik yönelimleri güçlendirmesine neden olabilir.

Ayrıca etik açıdan en tartışmalı noktalardan biri tanıklık meselesidir. Yapay zeka ile üretilmiş dijital tanıklar, geçmişte yaşanmış olaylara dair yapay anlatılar sunabilir. Bu durum, tanıklığın otantikliğini ve güvenilirliğini sorgular. Örneğin Welcome to Chechnya gibi yapımlarda tanıkların kimliğini korumak adına kullanılan yüz değiştirme teknolojisi, etik bir kaygıya dayansa da tanıklık ile izleyici arasındaki bağın zedelenmesine neden olabilmektedir. İzleyici, gördüğü ve duyduğu şeyin gerçek bir deneyime mi yoksa teknolojik bir simülasyona mı ait olduğunu sorgulamaya başlar. Bu da belgesel sinemanın en temel işlevlerinden biri olan “hakikate tanıklık etme” iddiasını krize sokar.

Yapay zeka teknolojilerinin belgesel sinemada yarattığı dönüşüm, salt üretim araçlarındaki bir yenilikten ibaret değildir. Aynı zamanda temsilin,

bilginin, etik sorumluluğun ve izleyiciyle kurulan ilişkinin kökten yeniden tanımlanmasına da yol açmaktadır. Stratonikeia Gladyatörleri ve Kapadokya'nın Gizemli Mabedi: Erciyes gibi yapımlar, bu dönüşümün somut örneklerini sunarak belgesel sinemanın klasik paradigmalarını sarsmaktadır.

Her iki belgesel de yapay zekanın görselleştirme kapasitesini kullanarak geçmişî temsil etme iddiasında bulunmaktadır. Ancak bu temsil, klasik anlamda bir tanıklık ya da belge olmaktan çok, hesaplanmış ve simüle edilmiş bir gerçeklik kurgusuna dayanmaktadır. Bu durum, belgesel sinemanın epistemolojik temellerini yeniden sorgulamayı gerekli kılmaktadır. Belgesel artık yalnızca "olanı" değil, "olmuş olabilecek olanı" da temsil eden bir yapıya dönüşmüştür. Bu geçiş, izleyicinin gördüğü içerikle kurduğu anlam ilişkisini daha karmaşık, daha çok katmanlı ve aynı zamanda daha belirsiz bir hale getirmektedir.

Yapay zeka destekli belgesellerin sunduğu olanaklar, anlatı çeşitliliğini ve üretim hızını artırmakta bağımsız yapımcıların kaynak sınırlamalarını aşmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda izleyiciye daha zengin, katılımcı ve kişiselleştirilmiş deneyimler sunmaktadır. Bu durum, belgesel sinemayı daha erişilebilir ve çok sesli bir anlatı formuna dönüştürme potansiyeline sahiptir. Ancak bu olumlu gelişmelerin yanında, temsilin güvenilirliği, etik sorumluluklar ve gerçekliğin yeniden inşası gibi ciddi riskleri de beraberinde getirmektedir.

Gelecekte belgesel sinema, yalnızca görsel bir ifade aracı değil aynı zamanda etik, felsefi ve politik bir tartışma alanı olarak önemini artıracaktır. Yapay zekanın belgesel üretim süreçlerine entegrasyonu, içerik üreticilerine büyük bir yaratıcı potansiyel sunarken, aynı zamanda bu üretimin sınırlarını, sorumluluklarını ve izleyiciye olan etkilerini yeniden tanımlamayı zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, belgesel sinemanın geleceği, teknoloji ile etik arasında kurulacak hassas dengeye bağlıdır.

Sonuç olarak, belgesel sinema yapay zeka çağında yalnızca yeni biçimsel arayışların değil aynı zamanda gerçeklik, temsil, tanıklık ve etik gibi kavramların da yeniden tanımlandığı bir epistemolojik kriz ve yenilik alanına dönüşmektedir. Bu dönüşüm, hem yaratıcı bir olanak hem de toplumsal bir sorumluluk olarak ele alınmalıdır. İzleyici, üretici ve akademisyenler bu süreci çok yönlü bir farkındalıkla izlemelidirler. Geleceğin belgesel sineması, yalnızca neyin

anlatıldığıyla değil, anlatının nasıl, kim tarafından ve hangi araçlarla üretildiğiyle de ilgilidir.

KAYNAKÇA

- Öztürk, M. (2024). Yenilikten Tartışmaya: Yapay Zekâ ve Deepfake Çalışmalarının Web of Science Üzerinden Bibliyometrik Analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 73-93.
- Andrejevic, M. (2013). *Infoglut : how too much information is changing the way we think and know*. New York: New York: Routledge.
- Aydemir, M. ve Fetah, V. (2023). Yapay zekanın dijital hikayeleştirme ve senaryo tasarımında kullanımı: kısa film uygulamalı bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 255-275.
- Balcı, O., & Balaban, Ö. (2020). Çekişmeli üretici ağlar (GAN) ile harita üretimi ve manipülasyonu yıl 2020, Cilt: 1 Sayı: 3, 95 - 114, 30.09.2020. *Journal of Computational Design*, 95-114.
- Balsom, E. (2017). The Reality-based community. *e - flux Journal*.
- Baudrillard, J. (2003). *Simülakrlar ve simülasyon*. İstanbul: DoğuBatı.
- Bruzzi, S. (2000). *New documentary a critical introduction* . London: Routledge.
- Bubeck, S. (2023). Sparks of artificial general intelligence: early experiments with GPT-4. *Cornell University*.
- Coşkuner, A. (2023). Sinemanın denetimsiz teknolojiyle sınavı: yapay zekanın film endüstrisine etkisi. *Türkiye Film Araştırmaları Dergisi*, 32-47.
- Derrida, J. (2001). *Marx'ın hayaletleri*. İstanbul: Ayrıntı.
- Doğan, M. (2023). Sinemada yapay zeka: robotlarda bilinç, duygular ve etik. *Kültür ve İletişim*, 318-343.
- Gaudenzi, S., & Aston, J. (2012). Interactive documentary: setting the field. *Studies in Documentary Film*, 125-139.
- Grierson, J. (1933). *First principles of documentary*.
- Hall, S. (1997). *Representation: cultural representations and signifying practices* . Open University.
- Haraway, D. (1991). *Simians, cyborgs and women: The Reinvention of Nature*. Routledge.

- Karabulut, E. C. (2024). Yapay zeka, deepfake ve yeni nesil cinsel suçlar. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1077-1111.
- McStay, A. (2018). *Emotional AI: the rise of empathic Media*. Sage.
- Nash, K., Hight, C., & Summerhayes, C. (2017). *New documentary ecologies: emerging platforms, practices and discourses*. Palgrave MacMillan.
- Nichols, B. (1991). *Representing reality: issues and concepts in documentary*. Indiana: Indiana University Press.
- Nichols, B. (2017). *Belgesel sinemaya giriş*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Ocak, E. (2022). Dijital Platformlar ve dijital belgeselin kurucu unsurları bağlamında etkileşimli belgesel ve belgeselci Belgesel Sinema. *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 5-42.
- Ocakoğlu, S. (2024). *Kovid-19 salgın sürecinin belgesel sinemada temsili*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Rose, M. (2018). The Immersive turn: hype and hope in the emergence of virtual reality as a nonfiction platform. *Studies in Documentary Film*, 132-149.
- Türten, B. (2024). Yapay zeka ve sinema: film yapımında olanaklar ve fırsatlar. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 399-425.
- Tomak, M. (2026). Promptography bağlamında yapay zeka temelli sinematografik üretimde algoritmik auteur ve yaratıcı öznenin dönüşümü. *TRT Akedemi Dergisi*, 698-734
- Toprak, A. G. (2022). Dijital dönemde belgesel film yapımındaki yenilikler üzerine bir değerlendirme. *Medya ve Kültür*, 184-207.
- Turhan, N. ve Yurttakal, A. H. (2023). End-to-End artworks generation via deep convolutional based generative adversarial networks. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 671-676.
- Yıldırım, A. ve Şimsek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları:

Etik Kurul Belgesi:

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı:

Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazar/ların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek:

Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.

Destek ve Teşekkür Beyanı:

Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi: Dış-bağımsız

The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this article.

Declaration of Conflicting Interests: No conflicts of interest were reported for this article.

Financial Support: It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.

Statement of Support and Acknowledgment:

Double-Blind Peer Review: External-independent